

FELSZABADULÁS. 1944. SZEPTEMBER 26—1945. ÁPRILIS 4. DOKUMENTUMOK.

Szikra, Bp. 1955. 512. oldal.

Szép és hálás feladatot oldott meg a Magyar Munkásmozgalmi Intézet és a MTA Történettudományi Intézete munkaközössége, a hazánk felszabadulásának és a magyar népi demokrácia megszületésének történetéről szóló dokumentumkötet összeállításával. Ez a gyűjtemény jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar történettudomány is méltóan ünnepelhette legnagyobb nemzeti ünnepünk, hazánk felszabadítása tizedik évfordulóját.

A köztelt mintegy 260, eddig túlnyomórészt ismeretlen vagy csak nehezen hozzáférhető dokumentum a címben megjelölt időszak leglényegesebb kérdéseinek megismeréséhez nemcsak történészeink, de a nagyközönség számára is komoly segítséget nyújt. Mint az „Előszó“ megállapítja, az anyaggyűjtés kiterjedt „...a Szovjet Hadsereg felszabadító szerepére, a magyar ellenállási mozgalomra, a horthysta uralkodó osztályok nemzetárulására, a német-nyilas terroruralomra, a nemzeti újjászületés kezdetére, a Magyar Kommunista Párt tevékenységére és szerepére, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontra, az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány munkájára, a tömegszervezetek megalakulására, az ipari és mezőgazdasági termelés megindulására és a földreformra...“ Mindezeket a kérdéseket a kiadvány hét fejezetben foglalja össze.

Egyes fejezetek a felszabadító hadműveletek három szakaszának megfelelő csoportosításban részleteket tartalmaznak a Szovjet Tájékoztató Iroda hadijelentéseiből oly módon, hogy nemcsak egy-egy jelentősebb sikerről nyújtanak képet, hanem a gondos válogatás eredményeként összefüggően mutatják meg a Szovjet Hadsereg hazánk területén vívott harcait. Bár viszonylag kevés — mindössze 26 — szemelvény foglalkozik a hadműveletekkel, azokból élénk tárul a felszabadító harcok minden nehézsége, s a szovjet katonák csodálatraméltó hősiessége. Hitler fasiszta hadserege a háború ezen időszakában még komoly erőt képviselt és mindent elkövetett, hogy Magyarország teljes pusztulása árán is elnyújtsa a háborút. A fél esztendeig tartó küzdelem egész ideje alatt Hitler állandóan gyengítette a nyugati arcvonalat és onnan elvont csa-

patokkal igyekezett maga javára fordítani a helyzetet a szovjet csapatokkal szemben Magyarország területén.

Ismerve a német vezérkar hatalmas erőfeszítéseit a védelem megszilárdítása érdekében, annál szembetűnőbb a szovjet csapatok előretérésének páratlan lendülete, a harcok során tapasztalt teljesítménye és hadműveleteinek gyorsasága. Igen komoly erőpróbából kerültek ki győztesen a szovjet katonák felszabadító harcaik során. A kegyetlen és ravasz ellenség mellett magas hegyek, megáradt folyók állták útjukat, feneketlen sár nehezítette előnyomulásukat, de még a legkedvezőtlenebb körülmények és a legnehezebb helyzetek sem akadályozhatták meg tartósan a Szovjet Hadsereget nemes küldetése teljesítésében. 1944. szeptember végétől december végéig terjedő időszak alatt hazánk területének kétharmada szabadult fel a fasiszta rabság alól, további másfél hónap alatt pedig fővárosunkban értek véget a háború borzalmai, s 1945. február közepétől április 4-ig a hős szovjet harcosok befejezték hazánk teljes felszabadítását.

A hadműveletek áttekintését nagymértékben megkönnyítik a megfelelő helyeken közölt vázlatok. Itt kell megjegyeznünk azonban a hadműveletek érzékeltetésére hivatott rész hiányosságait. Szükséges lett volna, hogy a hadijelentéseket és a vázlatokat katonai szaklektor is megnézzé. Ennek a hiánya okozza azt, hogy a szövegben is és a vázlaton is Front helyett hadseregcsoport szerepel, holott ezt a terminológiát már régen nem használjuk. Az egyébként gondosan elkészített vázlatoknál olyan zavaró hibák is előfordulnak, mint pl. a Duna-Tisza közötti hadműveletekkel foglalkozóknál Levice helyére Lucenec került, vagy a dunántúli befejező hadműveleteknél Trencsén helyére helyezték Nové Zámkit. Mindezek természetesen nem túlságosan jelentős hibák, de nem feledkezhetünk meg róluk, mikor ismételten hangsúlyozzuk azt a gondosságot, mely a kötet összeállítására és szerkesztése körül tapasztalható.

Néhány szemelvény képet ad az 1944. október 15. utáni időből, a Hitler melletti háborúba kényszerített magyar katonatömegek hangulatáról, a Horthy-hadsereg teljes bomlásáról. A voronyezsi katasztrófa és az utána következő események megértették a magyar katonák többségével, hogy milyen szerepe van Magyarországnak és a magyar emberanyagnak Hitler terveiben. Egyre terjedt a németellenes hangulat, szaporodtak a szökések és átállások a Szovjet Hadsereg oldalára, majd mikor a Szálasi-féle hatalomátvétel után a magyar hadsereg látszatánálósága is megszűnt, nemcsak egyes személyek, hanem zárt egységek teljes fegyverzettel és felszereléssel vállalták az életet jelentő fogságot a németek melletti biztos pusztulás helyett. A Horthy-hadsereg nem fordította fegyverét a hazánkat rabságban tartó német fasiszta csapatok ellen, népellenes, áruló vezetői eljátszották ennek minden lehetőségét. Október 15-e után német csapatok közé ékelve és német vezetés alatt erre már egyáltalán nem volt lehetőség. A magyar csapatok teljes meg-

undorodását a háborútól és a semmivel egyenlő harcértékét azonban jól mutatja a tömeges átállásokról szóló számtalan adat, amelyből csak néhány szerepel a dokumentumok között.

Az első fejezet az 1944. októberében lezajlott katonai-politikai eseményekre feleletet adó dokumentumokat tartalmazza. Ténylegesen ma még egyedüli forrásnak tekinthető jelentések, beszámolók és korabeli híryanagy tárja elénk az akkori mozgalmas napok történetét. Érzékelhetjük a reakciós, fasiszta közigazgatási apparátus fejvesztettségét, a náci vandalizmus pusztításait és kibontakozik előttünk, hogyan is indult meg az élet a felszabadított területeken. A felszabadult magyar dolgozók tengernyi gondján-bajján a szovjet hatóságok segítettek. A városparancsnokok segítettek megszervezni a helyi közigazgatást, biztosítani a közellátást, a helyreállítási munkálatok és a termelés megindítását. Felelősségteljes és nehéz feladatuk maradéktalan teljesítésével biztosították a demokratikus erők kibontakozását, elősegítették a politikai vérkeringés megindulását. Nem véletlen, hogy a szovjet városparancsnokok mindenre kiterjedő gondoskodásukért és önzetlen segítőkészségükért mindenütt kivívták a lakosság háláját és szeretetét.

A felszabadító hadműveletek megindulása és a Szovjet Hadsereg gyors előretörése serkentőleg hatott az ellenállási mozgalomra, új erővel hatotta át a fasisztaellenes nemzeti összefogás harcosait. 1944. szeptemberében ismét megalakult a Magyar Kommunista Párt, a magyar nép harcának hivatott vezetője. A legszélesebb nemzeti demokratikus erők tömörítését célul kitűző Magyar Front tevékenysége megélenkült és határozottabbá vált. A párt és a Magyar Front felhívásokkal fordult a néphez, kiutat mutatott a pusztulásból, követelte a németekkel való azonnali szembefordulást és szakítást. Követelte a munkásság felfegyverzését, a nyilasok letartóztatását és felhívta a hadsereg tisztjeit, vezessék egységeiket a németek ellen, a haza megmentésére. A katonai helyzet alakulása és az ellenállási mozgalom fellendülése arra kényszerítette a szociáldemokrata vezéreket, hogy taktikai okokból aláírják a két munkáspárt akcióegységéről szóló megállapodást.

Kezdetét vette a fegyveres harc is a fasiszta megszállók és magyar cinkosaik ellen. A hadifogolytáborokban kibontakozott antifasiszta mozgalom legjobb harcosai a párt Külföldi Bizottságának segítségével partizáncsoportokba szerveződve lehetőséget kaptak arra, hogy fegyverrel segítsenek helyreállítani nemzetünk becsületét. E partizáncsoportok legjelentősebbje volt az Uszta-csoport, melynek Kárpát-Ukrajnai tevékenységét egy jelentés ismerteti. A Kommunista Párt az országon belül is szervezte a fegyveres ellenállást. Robbantó gárdák alakultak, melyek 1944. októberében egész sor, az első időben főleg demonstratív jellegű akciót hajtottak végre, mint pl. a Gömbös-szobor levegőbe röpítése és a nyilas naggyűlés meghiúsítása a Városi Színházban.

A katonai-politikai helyzet alakulása Horthyt kiugrási kísérletre

kényszerítette. A fegyverszünetet elhatározó koronatanácsi ülés jegyzőkönyve világosan bizonyítja, hogy ezzel Horthy nem akart egyebet, mint rendszerének németellenes látszatot adni. Szándéka sem volt a hadsereget a németek ellen fordítani és legkevesbé sem akart a népre támaszkodni. A földművelésügyi miniszter aggályaira, hogy a fegyverszünet után erős kommunista mozgalom bontakozik ki, azt felelte: „... elég erőnk lesz ennek megfékezésére“. A szégyenteljes kudarcba fulladt kiugrási kísérlet után Horthy törvényesítette Szálasi rémuralmát, s ezzel újabb borzalmakat zúdított a magyar népre. A Kommunista Párt és a Kossuth-rádió leleplezték az aljas árulást és harcba hívtak minden hazafit a német megszállók és nyilas cinkosai ellen.

A második fejezetben több dokumentum mutatja be, hogyan rabolták ki a németek és nyilasok Magyarországot vagy pusztították el értékeit. Roskadásig megrakott uszályok, vasúti szerelvények és gépkocsioszlopok szállították el a gyárak és üzemek berendezéseit, nyersanyagát és félkészgyártmányait. Nyugat felé terelték a lakosságtól elrabolt jószágokat, tönkretették a közüzemeket, használhatatlanná változtatták a vasúthálózatot és számtalan más módon okoztak mérhetetlen károkat népünknek. A német-nyilas terrorra válaszul a párt szervező munkája eredményeként szélesedett az ellenállás. Tömegessé vált a behívóparancsok megtagadása, a kiűritéssel szembeni ellenszegülés. A munkások gyármentő akciókba kezdtek, a lakosság — különösen a fővárosban — szabotálta az erődítési munkákat. Ezek voltak a passzív ellenállás tömegmértékűvé vált formái. 1944. október végétől december végéig terjedő időszakban, melyet a második fejezet foglal össze, kiszélesedett a németellenes fegyveres harc is. Bár ez nem nőtt át az egész országra kiterjedő felkelésre és a szervezkedést felfedező németek kivégezték a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága katonai vezérkarának tagjait, Budapesten és az ország más helyein több partizáncsoport eredményesen működött. A Nógrádi-egység a salgótarjáni szénmedencében, a MOKAN-komité Miskolcon, a fővárosban pedig különösen az újpesti és a Kőbánya-kispesti partizáncsoportok bizonyították be a német fasizistáknak, hogy a magyar nép nem azonos a horthysta és nyilas hazaárulókkal.

A magyar partizánok nem nyújthattak jelentős segítséget a Szovjet Hadseregnek hazánk felszabadításában és a szovjet harcosoknak hatalmas áldozatokat kellett hozniuk Hitler haderőinek szétzúzásaért hazánk területén. Mégis, a magyar partizánok hősi harcaiban testet öltöttek népünk legszebb erényei, megelevenedtek évszázados szabadságharcos hagyományaink és acélozódott az az erő, amely a pusztulás szélére sodort országban elindította a magyar újjászületést.

Ezzel az újjászületéssel, a népi demokrácia megszületésével foglalkozik a kötet harmadik fejezete. Huszonöt esztendő üldöztetés, törvényenkívüliség után a Magyar Kommunista Párt kilépett az illegitím-

ból és első szava, mellyel a dolgozó nép felé fordult, ez volt: „Lesz magyar újjászületés”. Pedig sokan nem hitték, hogy felperzszelt, kifosztott és tönkretett országunk egyáltalán talpraállhat és elesettségünkől lehetséges a felemelkedés. Pártunk azonban határozottan és világosan utat mutatott. Dolgozó népünk elé terjesztette Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programját. Ez a program első és legfontosabb feladatként jelöli meg az azonnali szakítást Hitlerrel és a fasiszta Németországgal való szembe fordulást. Követeli a közélet megtisztítását, a fasiszta mételgy kiirtását, s a demokratikus szabadságjogok biztosítását. Kimondja, hogy a legrövidebb határidőn belül széleskörű földreformot kell végrehajtani „... a magyar nép... legszámosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására...”. Megjelölte az ipar- és kereskedelemfejlesztő politikai feladatait, a megvalósításra váró munkásvédelmi intézkedéseket Demokratikus külpolitikát követelt, az országon belül pedig az összes demokratikus erők összefogását, nemzeti bizottságok alakítását, alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását és Ideiglenes Kormány létrehozását.

A program félre nem érthető választ adott mindazokra a kérdésekre, melyek a felszabadulás első percétől egész népünket foglalkoztatták. Ez a válasz pedig megfelelt valamennyi dolgozó réteg érdekeinek, s ezért alkalmas volt arra, hogy mozgósítson az új élet építésének megindítására. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és a megválasztott Ideiglenes Kormány is ezt a programot fogadta el működése alapjául. A felszabadult területeken sorra megalakultak a Kommunkista Párt helyi szervezetei és a többi pártok, a szakszervezetek, nemzeti bizottságok, MADISZ, MNDSZ. Kezdetét vette a munka, friss népi törtek felszínre, kibontakozott népünk alkotóereje. Pártunk oroszánrészt vállalt a sokszor megoldhatatlannak tűnő feladatokból, a kommunisták nemcsak hivatott vezetői, de egyben legönzetlenebb és legáldozatkészebb munkásai voltak az országépítésnek.

A szovjet hatóságok minden segítséget megadtak, hogy a demokratikus erők szabadon szervezkedhessenek és a felszabadított területeken megtartsák az ideiglenes nemzetgyűlés küldötteinek megválasztását. 1944. december 21-én a nagymultú Debrecen városában összeült az ideiglenes nemzetgyűlés, hogy helyreállítsa a magyar államiséget, kormányt adjon a népnek, amely kivezeti országunkat a katasztrófából és szervezi a demokratikus átalakulást. A megválasztott ideiglenes kormány az egész nép akaratát kifejezve hadat üzent a fasiszta Németországnak és fegyverszüneti kérelemmel fordult a szovjet kormányhoz. A dolgozó tömegek mindenütt lelkes helyesléssel fogadták az ideiglenes kormány nyilatkozatát és az 1945. január 20-án megkötött fegyverszünet, amely elismerte és biztosította hazánk önállóságát, függetlenségét és lehetőséget nyújtott a német fasiszmus elleni szabadságharcba való bekapcsolódásra.

A negyedik fejezet dokumentumai a felszabadító hadműveletek befejező szakaszával foglalkoznak. A partizáncsoportok működését ismerető források mellett jóleső érzéssel olvashatjuk azt a tudósítást, amely kétezer, a Szovjet Hadsereg oldalára átállt magyar honvéd hősi harcairól szól Buda felszabadításáért. Nem sok az, amivel a magyar nép hozzájárult saját szabadsága kivívásához, de ezt a keveset meg kell becsülnünk és legújabbkori történelmünk legszebb lapjain számontartanunk. Éppen ezért, mikor megmutatjuk, mivel járult hozzá népünk a fasizmus elleni fegyveres harchoz, nem szabad megfeledkeznünk azokról a magyar műszaki csapatokról, melyek a Szovjet Hadsereg oldalán fegyverrel és munkával járultak hozzá a végső győzelemhez. Kár, hogy a kötet összeállítói kutatásukat e kérdésre nem terjesztették ki, s ezért az egyébként igen gazdag gyűjtemény ezt az értékes anyagot nélkülözi.

A következő fejezet gazdag anyag alapján mutatja be a Magyar Kommunista Párt igen kiterjedt munkásságát az első időszakban, s a tömegszervezetek országos méretekben való kibontakozását. Közli az Ideiglenes Kormány első fasizmuselleni rendeleteit és megvilágítja a demokratikus hadsereg megszervezéséért folytatott munkát. A toborzási felhívás országszerte széles visszhangra talált. A fegyverfogható férfiak tömegesen jelentkeztek a demokratikus hadseregbe és a magyarországi hadifogolytáborokban lévő katonák is kérték, hogy vezessék őket a német fasiszták ellen. Nem a magyar dolgozók lelkesedésén múlt, hogy Magyarország ekkor nem vette ki részét kellő mértékben a hitleri Németország elleni harcból. A honvédelmi minisztérium tele volt horthysta katonai vezetőkkel, akik minden módon szabotálták a hadsereg megszervezését és felszerelését. Ez az oka, hogy a fegyverszüneti egyezményben megengedett 8 hadosztály helyett az utolsó pillanatban csak kettő indulhatott el Németország felé és a rövidesen bekövetkezett német fegyverletétel miatt már csak rendészeti feladatokat látott el.

A fejezetben belül külön rész foglalkozik az ipari és mezőgazdasági termelőmunka megindulásával és ezzel kapcsolatban a Szovjetunió gazdasági segítségével. A magyar munkásosztály hősi erőfeszítései és dolgozó parasztságunk termelő kedve bebizonyították, hogy a magyar nép fel tud emelkedni abból a mélységből, amelybe hazaárulói urai taszították. Alig csitult el a harcizaj, a gyárak-üzemek munkásai, s a bányászok máris megkezdték a helyreállítás nehéz munkáját, az elrejtett gépek felszerelését, hogy minél előbb megindulhasson a termelés. Dolgozó parasztságunk is újult erővel fogott az őszi és tavaszi mezőgazdasági munkákhoz. Mind az ipar, mind a mezőgazdaság talpraállítása és a zavartalan termelés megindítása előtt azonban szinte leküzdhetetlen nehézségek tornyosultak. A fasiszták tönkretették üzemünk nagy részét, elrabolták a legfontosabb gépeket és nyersanyagot, hiányzott az üzem- és fűtőanyag, a mezőgazdaság igaerő szűkségele.

Nyilvánvaló volt, hogy a fiatal magyar állam a maga erejéből nem

tud úrrá lenni e nehézségeken, amit még súlyosbított a Budapest népet fenyegető éhínség és járványveszély. Ebben a helyzetben a magyar nép minden reménye a Szovjetunióban és a Szovjet Hadseregben volt. S a szovjet kormány ismétellen tanújelét adta, hogy soha nem azonosította a magyar népet a Horthy-fasizmussal. Nemcsak felszabadította hazánkat a kettős elnyomás alól, hanem minden segítséget megadott, hogy népi demokráciánk megerősödését biztosítsa. A Viharsarok áldozatkészsége mellett a Szovjetunió és a Szovjet Hadsereg adományai mentették meg a fővárost és az iparvidéket az éhségtől. Parasztágunk igásállatokat, vetőmagot és a traktorokba üzemanyagot kapott. Még helyre sem állt a diplomáciai viszony országaink között, de már magyar kormányküldöttség utazott Moszkvába, hogy kereskedelmi egyezményt kössön, minek keretében főleg nyersanyagokat kaptunk a Szovjetuniótól. Közlekedési hálózatunk helyreállításában és felrobbantott hídjaink felépítésében oroszlánrészük volt a Szovjet Hadsereg műszaki alakulatainak. Az Ideiglenes Kormány 1945. áprilisáig két ízben kapott pénzkölcsönt a Szovjetuniótól. Így és számtalan más módon nyilvánult meg népünk iránt felszabadítónk önzetlen, baráti segítsége. Méltán mondhatjuk, hogy hazánk felszabadítása csak a kezdete volt a Szovjetunió nemes küldetésének. Megsegíteni a magyar népet, hogy tudjon élni a kapott szabadsággal — ez vezette a Szovjetunió politikáját, a Szovjet Hadsereg magatartását. Életünk és létezésünk elválaszthatatlan ettől a segítségtől, azt szüntelenül érezzük és érezni fogjuk minden területen. Ennek a segítségnek jelentős része van szocialista építőmunkánk eddigi eredményeiben, a megújódott tudomány és művészet nagyszerű alkotásaiban, megváltozott és egyre szépülő életünkben, s biztosan támaszkodhatunk rá jövőnket formáló terveinkben.

A hatodik fejezet a földreform megszületésével és végrehajtásával kapcsolatos dokumentumokat tartalmazza. Amint a földreform követelése felmerült, a reakció nyomban megkezdte aknamunkáját, hogy megnehezítse annak végrehajtását és elvegye a szegényparasztnak kedvét a földtől. Főleg suttogó propaganda útján próbálkozott zavart kelteni, de a kisgazdapárt és szociáldemokrata párt különböző manőverekkel is igyekezett hátráltatni a törvényjavaslat elkészítését, majd végrehajtását. A kisgazdapárt már kezdetben egészen odáig elment a zavarkeltésben, hogy provokatív módon nem földosztást, hanem a kollektív gazdagok azonnali megszervezését vetette fel.

A széleskörű radikális földreformért folytatott harc legkövetkezősebb szószólói a kommunisták voltak. A párt megszívlelte az 1919-es tapasztalatokat és már az illegalitás éveiben helyes álláspontot foglalt el a földkérdésben. A párt földreformjavaslata széles visszhangra lelt a dolgozó parasztság körében. Országszerte gyűléseken és a földművelésügyi miniszterhez indított küldöttségek útján követelték a földosztást, sőt egyes helyeken még a törvény megjelenése előtt maguk kezdték azt

meg. A törvényjavaslat készítésével egyidőben a falvakban sorra megalkultak a földigénylő bizottságok. Ezek nyomban munkához láttak. Összeírták az igénylőket, számbavették a felosztásra kerülő földmennyiséget; arra törekedtek, hogy mikor a törvény megjelenik, annak gyors végrehajtásához minden szükséges feltétel meglegyen. 1945. március 18-án a hivatalos lapban megjelent a 600/1945. M. E. sz. rendelet. „A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról.“ Befejeződött a magyar parasztság évezredes nagy pere urai-ellen a földért. Megszületett a fiatal magyar demokrácia első nagy vívmánya: a föld azé lett, aki megműveli.

A földreformnak óriási jelentősége volt. Megszüntette a dolgozó parasztságot gúzsbakötő és a mezőgazdaság fejlődését akadályozó feudális maradványokat, ugyanakkor megteremtette a munkás-paraszt szövetség szilárd alapját. Szerte az országban lázas munka kezdődött. A kiuzsorázott, kismimizett, nincstelen robotosok, cselédek, kisparasztok, megkezdtek az új honfoglalást. Mérték a hazaáruló arisztokraták, népnyzó földesurak földjét, birtokukba vették az ezeréves jussot. 642.342 szegény-paraszt kapott összesen 3,258.738 katasztrális hold földet. A földreform gyors végrehajtásában oroszlánrésze volt a Magyar Kommunista Pártnak, a falusi pártszervezetek munkájának. Tanácssal, útmutatással és ahol kellett, határozott kiállással a komunisták segítették a törvény maradéktalan megvalósítását. A magyar falvakban az úgazdák jártak az élen a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzésében. Azzal hálálták meg a kapott földet, hogy rögtön termelni kezdtek az ország zavartalan ellátásának biztosítása érdekében.

Színes, eseményekkel teli hősi korszak volt ez a fél esztendő, felszabadulásunk és népi demokráciánk megszületésének időszaka. A Magyar Munkásmozgalmi Intézet és a MTA Történettudományi Intézete dokumentumköteete hűen, a valóságnak megfelelően eleveníti meg ennek történetét. A gondosan összeválogatott szemelvények mellett gazdag illusztrációs anyag, képek, vázlatok stb. emeli a kötet értékét. Külön ki kell hangsúlyoznunk, hogy a kötet összeállítói az anyaggyűjtés során nagy gondot fordítottak pártunk célkitűzéseinek és áldozatos harcainak méltó ábrázolására és munkájukkal jelentős mértékben hozzájárultak annak megismertetéséhez. Egész népünk tanulhat e hősi napok soha el nem felejthető történetéből, a magyar dolgozó nép hősiességét bizonyító dokumentumokból, tisztí iskoláink pedig hasznosan állíthatják a gyűjteményt a hazafias nevelés szolgálatába.

Tóth Sándor főhadnagy